

De bakker op de hoek van Spengen

B. Barelds

Vrijheidslaan 126, 3621 HK Breukelen

Op "den elfden Juny in den jare 1800 zeven en zeventig, des morgens omstreeks half vijf uur", bevond rijksveldwachter Teunis Zijderhand, gestationeerd te Harmelen, zich bij winkelier en broodbakker Cornelis Buts, wonende te Spengen, gemeente Kockengen, zo blijkt uit zijn proces-verbaal van die datum¹.

Ter oriëntatie: Buts woonde aan de hoek van Spengen, bij de brug over de Geer, in de woning toentertijd gemerkt wijk A nr. 149.

Bij het lezen van dit proces-verbaal ontstond bij mij de associatie met het oude kinderliedje "De bakker op de hoek, die heeft . . .". Zou dit die bakker geweest zijn? Hierover later meer.

Proces-verbaal wegens het broodbakken zonder vestigingsvergunning

Het proces-verbaal geeft het antwoord op de vraag, waarom die rijksveldwachter zich al zo vroeg 's morgens bevond aan de hoek van Spengen. De rijksveldwachter schrijft in zijn proces-verbaal: "welke persoon ik vraagde of hij tot het oprigten van zijn broodbakkerij alsmede het voor het publiek broodbakken daarin ook de daartoe vereischte vergunning aan het gemeentebestuur van Kockengen had gevraagd".

In feite een overbodige vraag, want hij wist natuurlijk het antwoord van Buts al. Het lijkt logisch, dat hij zich tevoren daarvan had overtuigd, ofwel het was een opdracht. Immers, in het geval dat Buts reeds in het bezit was van de benodigde gemeentelijke vergunning, had hij zich niet naar de hoek van Spengen behoeven te begeven om de bakkerij in werking te zien, of - met andere woorden - de wetsovertreding te constateren.

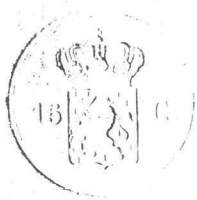
Die gemeentelijke vergunning was vereist op grond van een nieuwe "wet van den 2den Junij 1875, staatsblad no. 95, tot regeling van het toezigt bij het oprigten van inrigtingen, welke gevaar, schade of hinder kunnen veroorzaken". Artikel 2 van die wet vermeldt de inrichtingen, welke een gemeentelijke vergunning behoeven. In dit geval is slechts van belang het bepaalde onder IX van dat artikel, luidende: "de beetwortelsuikerfabrieken, suikerraffinaderijen, stijfsel-, aardappelmeel-, aardappel- en vruchtenstroopfabrieken en bakkerijen".

Buts antwoordde volgens het proces-verbaal op de door de rijksveldwachter gestelde vraag: "ja ik ben thans voor het publiek broodbakker en daarvoor heb ik ook een patent maar de vergunning daarvoor heb ik aan het gemeentebestuur niet gevraagd".

De Patentwet uit 1805 bepaalde, dat iedereen die een ambacht of beroep wilde gaan uitoefenen of werk zocht in de nijverheid, jaarlijks een bepaald bedrag diende te betalen, waartegen het "patent", dat is de toelating tot de desbetreffende sector, werd verleend. Uitdrukkelijk werd gesteld dat de plaatselijke overheden weliswaar waren belast met de uitvoering van de wet, de inning van de gelden en de registratie van de verschillende beroepen in de respectieve registers, maar dat zij niet het recht hadden een burger zijn patent te ontzeggen, waar deze ook geboren was en waar hij ook woonde.

Buts kreeg een bekeuring. Hij vroeg vervolgens blijkens het in Afbeelding 1 gereproduceerde verzoek de benodigde vergunning aan het gemeentebestuur, onder overlegging van de door de wet voorgeschreven situatietekening (zie Afbeelding 2).

De door de wet voorgeschreven zitting is blijkens het daarvan opgemaakte

Ingekomen 10 July 1877 N 221.

Het Gemeente bestuur Kockengen

Verhoef ik aan Cornelis Buts wonende
aan de Hoek van Spengen gemeente Kockengen
van beroep winkelier Lapper en Stijter
om te mogen op rigte een Bakkelij
word public in de huide wylt d d 149
belend aan de Oordje e b Lwanit
aan de westzijde door W d Huan aan de Noordzijde
open baten weg word die bakkelij
te lute mittelen en gewon bakkels oven

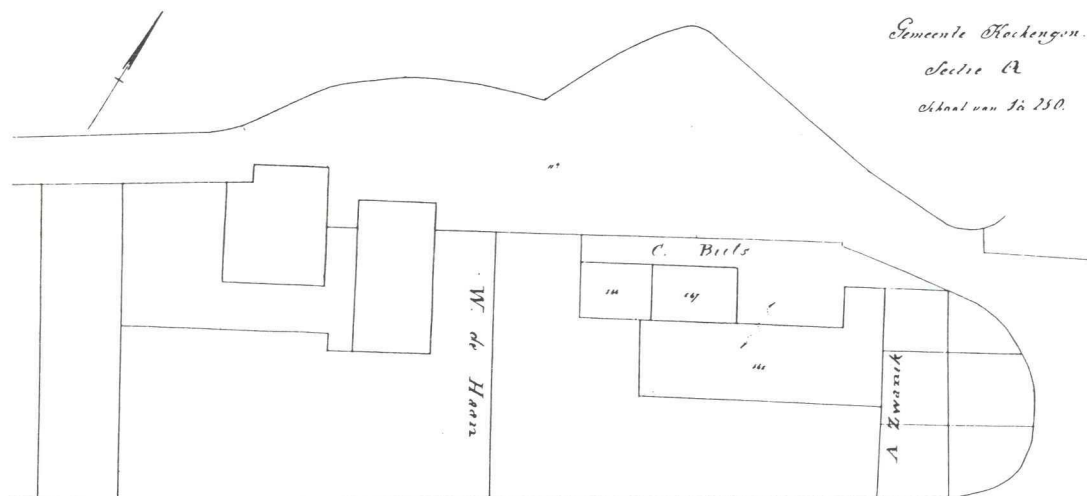
Speng 9 July 1877
C Buts

Afb. 1. Verzoekschrift van de Spengense bakker C. Buts van 9 juli 1877 om van het gemeentebestuur van Kockengen een vergunning te krijgen voor het oprichten van een broodbakkerij.

proces-verbaal gehouden op 24 juli 1877, waarop aan Buts de benodigde vergunning werd verleend.

Rijksveldwachter maakte er nachtwerk van

Rijksveldwachter Zijderhand was al heel vroeg aan de hoek van Spengen. Uitgaande van de toentertijd vrijwel onverharde polderkaden en -wegen - veelal verhoefslaagd en met grint bedekt - had hij al een flinke wandeling achter de rug. In die tijd waren was lopen de enige mogelijkheid.² Er werd gerekend in aantallen "uren gaans". De trapfiets moest nog worden uitgevonden; het rijwiel met stalen spaken en kettingaandrijving op het achterwiel dateert van 1879. Een paard zal niet tot de uitrusting van een veldwachter hebben behoord. Wel bestond de mogelijkheid met iemand mee te rijden op een kar of mee te varen met een schipper.

Afb. 2. Situatietekening, die gevoegd was bij het in Afb. 1 weergegeven verzoekschrift.

Het liedje

Over de bakker uit het vroeger algemeen bekende liedje wordt gezegd dat hij 's nachts ongebruikelijk hard had geblazen. Of het hier een bedrijfsongeval betrof, danwel of het in die tijd gebruikelijk was dat bakkers op deze wijze aankondigden dat het brood in de oven zat of gebakken was, is mij niet bekend. Ook het Nederlandse Bakkerij Museum kon geen nader licht op de zaak werpen. Het zond een kopie van een brief van het P.J. Meertens-Instituut te Amsterdam, met de volgende tekst van het liedje³:

De bakker op den hoek
 Die heeft van nacht geblazen
 De vellen van zijn broek
 Die hangen voor de glazen,
 Als een boekweitenkoek.

In plaats van "vellen" komt ook de variant "bellen" voor met dezelfde betekenis, dus lappen, lorren.

Noten

- 1 Archief Gemeente Kockengen (Gemeentehuis te Breukelen). Ingekomen stukken Gemeente Kockengen, 1876 t/m 1880.
- 2 K.J. Onderweegs, 1993. De gemeente Kockengen en haar veldwachters, 1839 - 1865. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 8, nr. 1, blz. 14 - 21.
- 3 J. van Vloten, 1894. Nederlandsche Baker- en Kinderrijmen, 4e vermeerderde druk, Leiden, blz. 35.